

BİLGİ –İKTİDAR EKSENİNDE YÖNETİM BİLİMLERİNİN İDEOLOJİYE ALET EDİLMESİ

Feyzullah EROĞLU*

Her iktidar, varlığını sürdürecektir ve gücünü yenileyecek bilgiyi de üretmektedir. Bilginin bir işlevi de, “öteki insanları” yönlendirmek ve yönetmektir. Her çağda egemenler, kendi konumlarını sürdürebilmek uğruna, “bilimsel süreçleri ve bilgiyi” de denetimleri altına almaya çalışmışlardır. İnsanlar, içgüdülerine ilaveten “bilgi hazinelerine” göre hareket ederler; insanların bilgi hazinelerine nüfuz etmek, davranışlarını da belirlemek demektir.

Modernleşme eksenli dünya tarihinin “karanlık çağında” bilginin, kilise ve ruhban sınıfın baskısından kurtularak özgürleşmesi, 16.y.y.’dan 20.y.y. ortasına kadar büyük bilimsel patlamalara yol açtı. Ancak, 20.y.y. ortasından itibaren, bilimsel bilgiye dayalı teknoloji, ekonomi, siyasi ve askeri organizasyonların yarattığı “parasal düzen” bilimin rasyonel ve nesnel doğasını bozarak, onu yeni bir iktidar merkezinin güdümüne girdirdi. II.Dünya Savaşından sonra, egemen siyasi iradeler, insan ve toplum davranışlarını yönlendirme ile ilgili ampirik çalışmalar için büyük fonlar sağladılar. Yeniçağ medeniyetinin en önemli parametresi olan bilimsel süreçler, yarattığı iktidar alanının etkisiyle, özellikle çalışma hayatındaki yönetim uygulamaları ile “güçlülere” yana bir davranış kalıbı ortaya çıkardı: Akla karşı kurnazlık ve ikiyüzlülük, gerçekliğe karşı imaj ve yanılsama, yönetilenlere karşı yöneticiler, 20.y.y. yönetim uygulamalarının her alandaki açık çelişkisi oldu.

Bu çalışmada, I.Dünya Savaşı öncesi yönetim ve uygulamalarının olgulardan çıkan süreçler olmasına karşılık; II.Dünya Savaşı sonrası yönetim ile ilgili kavramsallaştırma ve uygulamaların, “etkili iletişim” teknikleriyle desteklenen kurgulanmış yönetim ve organizasyon yaklaşımları oldukları açıklanmaya çalışılmaktadır.

1- Giriş: İnsan, canlı ve bilen bir varlıktır.

Biyolojik anlamda, DNA (Desoksiribonükleik asit) ile RNA (Ribonükleik asit) yapılarından birini ya da her ikisini bünyesinde barındıran, buna bağlı olarak belirli şartlar çevresinde kendi

* Prof. Dr. Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, feroglu@pamukkale.edu.tr

benzerini meydana getirebilen, enerji tüketen ve üretebilen her varlık canlıdır (Duralı, 1987, 81). “Canlılar” yeterli kaynak ve enerji bulabildikleri ölçüde, “öz güçleri” ile biçimlenir ve hareket ederken; “cansızlar” genellikle dış kuvvetlerin etkisiyle harekete geçirilirler (Duralı 1992, 20). Canlı varlıklar, hayatta varolmaya başladıkları andan itibaren, öncelikle varlığını sürdürme kaygısı ve gayesi ile hareket etmektedirler. Canlı varlıklar doğalarından gelen hayatlarını sürdürmeye dair içgüdüsel eğilimler sayesinde, algıladıkları çevre ve ortam içerisinde, besin bulma, barınma, zararlı etkenlerden korunma, düşmanlara karşı savunma gibi davranışları, yine ortak özellikleri olarak hayatlarına yansıtırlar (Özakpınar, 1997, 15). İnsanlar dışındaki canlılarda, hayatın nasıl yaşanılacağına tüm sorumluluğu, sahip olunan içgüdülere ve refleksiv hareketlere bağlıdır. Bu yüzden, diğer canlı türünün duyu sistemine ulaşan uyarımlar organizmanın yapısındaki genetik kodlara göre hareket edilmesini sağlamaktadır. Ancak, insan türünün akıl sahibi olması, doğasındaki biyolojik temelli eylem kapasitesine göre çok geniş kapsamda ek bir davranış potansiyeli kazanmasına yol açmıştır. Başka bir ifade ile akıl ve zihin sistemine sahip olmayan canlı türlerinin, kendileri için bir “veri” olan mevcut hayatlarının dışında herhangi bir şeyi merak etmeleri, bilmek ve tanımak istemeleri söz konusu değildir. Oysa, insanlar, akıl ve zihin sistemlerinin kabiliyetleri ölçüsünde merak etme, düşünme, tasarlama, eyleme geçme gibi alternatif hayat biçimleri inşa etme imkanına da sahiptirler. İnsanlık, tarihinin ilk aşamalarından beri varlığını sürdürmek, enerji sağlamak, kaynak ve güç biriktirmek kaygısından hareket ederek doğa ve çevreyle çok yönlü ilişkiler ağı içerisinde bulunmuş ve çok sayıda bilgi öğrenmiştir. Bu maksatla, insanlar, edindikleri bilgiler yardımıyla çevreye uyum göstermek, çevreyi değiştirmek, birtakım aletler ve eşyalar yapmak, yeni kurallar ve ilkeler ortaya koymak, ortak düşünce ve duygular yaratmak, birtakım değerler ve simgeler üretmek gibi kültür öğeleri meydana getirmişlerdir. İnsanların, diğer canlı türlerinden ayrı olarak sahip oldukları zihinsel yapı, onların bir yandan çevreyi belirsizlik içerisinde algılamalarına yol açarken, diğer yandan bu belirsizlikleri giderme merak ve çabası sonucunda da “bilgilenme” ve “kültürlenme” fırsatlarına sahip olmalarına imkan vermektedir.

2-Bilginin Kaynağı ve İşlevi

İnsanlara özgü zihinsel bir süreç olan “bilgilenme” olgusu, insanların doğuştan getirdikleri “verili” hayatın dışında, kendilerinin de algıladıkları belirsizlikleri giderme merakı içerisinde, yeni “bilgi” donanımları aracılığıyla yeni bir hayat inşa etmelerini mümkün kılmaktadır. İnsanların bu bilgilenme sürecinde, en çok karşılaştıkları belirsizlikler, çoğunlukla neyin “doğru” ya da neyin “yanlış”; neyin “iyi” ya da neyin “kötü” ; neyin “yararlı” ya da neyin “zararlı”; neyin

“güzel” ya da neyin “çirkin” ; neyin “mutluluk” ya da neyin “sıkıntı” verici olduğuna dair ikilemlerden oluşmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca, insanların çeşitli belirsizlikler karşısında meraklarını giderme çabaları sonucunda edindikleri bir çok bilgi kaynağı, davranışlarının önemli bir kısmını kendilerinin seçmesi ve sürdürmesi konusunda onlara aracılık etmektedir. Bu çerçevede, insanların yeryüzünde yaşamaya başladığı zamandan günümüze kadar, belirsizliklerin giderilmesi ve bilgilenme sürecinde insanlara yol gösteren çok sayıda bilgi kaynaklarının bir kısmı, davranışsal anlamda işlevsel iken belki de büyük bir kısmı işlevsel olmayan bir bilgi-davranış bağlamına sahiptir. Mesela, belirsizliklerin bir kısmı vahiy, bir kısmı bilimsel bilgi, bir kısmı felsefe, bir kısmı ahlak, bir kısmı sanat yoluyla giderilirken (Özakpınar, 1997, 81-82); önemli bir kısmı da mitolojik öğeler, falcılık, yıldızların hareketi, batıl inançlar ve şans oyunları gibi olumsuz anlamda işlevsel yollar aracılığıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Her çağ ve dönemde ortalama her birey veya topluluk, bu yöndeki olumlu işlevsel bilgi kaynakları ile lüzumsuz bilgi kaynaklarının farklı oranlardaki müşterek bileşimine sahip olan bir “hafıza” ile hayat yaşamayı sürdürmektedir.

İnsanlar, tarihin ilk aşamalarından beri varlıklarını sürdürme, enerji üretme-tüketme ve biriktirme kaygısından dolayı doğada ve sosyal çevrelerinde çok yönlü ve çeşitli ilişkiler kura gelmişlerdir. İnsanların, doğada ve sosyal çevrelerinde yüz yüze gelmiş oldukları varlıklar, olaylar ve durumlar karşısındaki temel ilgileri, çoğunlukla neyin “yararlı” ve “sakıncalı” olduğuna dair ayırım ve seçim kıstasıdır. Bu anlamda, insanların, “yarar ve sakınca” ayırımını, öncelikle türlü açılardan kendisine benzer ve ilgili bulduğu varlıklar, olaylar ve durumlar üzerinde ele almış oldukları düşünülebilir. İlk insanlar, beslenmek için yemiş devşirirken, kendini korurken, avlanırken, ekip biçerken, hayvanları evcilleştirirken, çevrelerini sürekli gözlemlemişler ve çeşitli tecrübelerle girişmişlerdir (Duralı, 1987, 19).

3-Bilgi-İktidar İlişkisinin Tarihi Arka Planı

İnsanların, “bilen” bir canlı türü olması, hayatını sürdürmek için sadece çevre faktörlerine bağlı kalmayarak, önceleri yalnızca doğal ve ekolojik çevreyi, daha sonraları da sosyal çevreyi anlama ve tanıma yoluyla kazanılan bilgilerle yeniden düzenleme ve inşa etme imkanına sahip olmasına yol açmıştır. Bilme imkanı, insanlara doğal güçlerine ve enerjilerine ilave olarak, güç biriktirmelerine ve yığmalarına, daha sonra gerektiği vakit de bu gücü kullanabilme yeteneği yani “iktidar” alternatifini sunmaktadır. Diğer canlı türlerinin, doğal güç ve enerjilerini çoğaltmaları, depolamaları ve saklamaları mümkün olmazken, insanlar, kendilerine verilen akıl ve duyu

sisteminin yarattığı fırsatlar çerçevesinde, önceleri çevre ilişkilerinden ve tecrübelerinden, daha sonra da çeşitli toplumsallaşma süreçleri kapsamında eğitim ve öğretim faaliyetlerinden edindikleri “bilgi” ve “becerileri” biriktirme ve saklama, diğer kişilere aktarma, ayrıca, bunlardan yararlanarak bir takım araçlar geliştirme imkanı bulmuşlardır. Böylece, insanlar bu bilgiler ile yaptıkları aletleri hem ihtiyaç duydukları vakit kullanmışlar, hem de gelecek nesillere aktaracakları bir takım mekanizmalar ve organizasyonlar yaratmışlardır. İnsanlık, yontma taş devrinden bu yana kendi hayatını devam ettirme konusunda, hiç olmazsa deneme-yanılma yoluyla hayatına yeni bilgiler, beceriler ve imkanlar hazırlamaktadır. Ayrıca, özellikle cilalı taş devrinden bu yana, büyüme nedeniyle insanlık, kendi içinde sıkışmaya başlaması ile birlikte kendine yeni yer ve mekan açmaya, gerektiğinde kullanmak üzere “enerji ekonomisi” yapmaya yani iktidar oluşturmaya odaklanmıştır. Bu durum, insanlığa, kendini oluşturan elemanları kullanmak suretiyle yeni düzenlemeler yapmada daima yeni yöntemler bulmasına ve “zihinsel içsellikteki” artışa bağlı olarak elde edilen “bilgiler” sayesinde icat ve buluş gücünü arttırmasına imkan vermiştir (De Chardin, 1990, 86-87).

İlk tarihi varoluştan günümüze kadar, insanlığın doğal ve sosyal çevre üzerindeki etkileşimlerinin temel aracı, sadece insanlara özgü bir imkan olarak “bilgilenme” sürecidir. Bu bağlamda, insan bilgisinin, insanlığın geçirdiği anlamlı ve dönemsel geçişler ile doğrudan bir ilişkisi vardır. Hiç kuşkusuz, bilgilenme ve öğrenme süreci, insan ve toplum hayatındaki değişimin yegane kaynağı değildir. Mesela, bu değişimlerde Buz Çağı esnasında buzların ilerlemesi veya çekilmesi gibi tamamen maddi hadiselerden doğan derin değişimler de söz konusudur. Bununla beraber, çağcıl dönemlerin uzun, sürekli ve dönüşsüz değişim süreçleri, birinci derecede insanın “bilgi” kazanması ile ilgilidir. Ne kadar ilkel olursa olsun, hiçbir canlı türü, bir çeşit bilgi olmaksızın yaşayamaz. Kuş yuvayı nasıl yapacağını, karınca nasıl karınca gibi davranacağını bilmek zorundadır. Böyle olunca da, canlı türlerinin tamamının, özellikle hayatta kalmak ile ilgili bilgi ve davranışları içgüdüsel ve refleksiv olarak vücutlarına kodlanmıştır. Oysa, insan topluluklarında en ilkel olanında bile, insan ve toplum hayatını yürütmek için gerekli bilginin ancak pek az bir kısmı doğuştan kazanılmaktadır. İnsan topluluklarının, diğer canlı türlerine göre sahip oldukları bütün imtiyaz ve üstünlüklerinin hemen hemen tamamına yakın bir kısmı, ilk çağlardan bu yana, farklı ortam ve bağlamlarda “kültür” aracılığıyla devamlılığını sağlayan insan bilgisidir (Boulding, 1980, 32).

İnsanlık, ilk çağlardan itibaren doğada olup bitenleri merak ederek, gözleyerek, neyin nasıl olduğunu anlayarak elde edilen bilgilerin kullanılmasıyla insan hayatını kolaylaştıran ve mevcut

beden gücüne göre daha güçlü ve verimli olmaya katkı sağlayan araçlar ve gereçler (ilk teknoloji) yapmaya başlamışlardır. İnsanlık tarihi boyunca görülen en önemli gerçeklerden biri de, insanların doğaya ve hayata kattığı her teknolojide, en büyük esin kaynağının ve öğreticisinin doğanın kendi iç çalışma düzeni olmasıdır. Doğa bilimleri, doğa olaylarından elde edilen verilerin gözlem, varsayım ve deney yolu ile daha gelişmiş bilimsel yöntemlerin kullanılmasıyla birlikte, hayatın birçok alanında teknolojik imkan ve araçlar yaratılmasına vesile olmuştur. Buna ilave olarak, başka bir bilimsel faaliyet alanı da, sosyal bilimlerdir. Sosyal bilimler, gözlenebilir ve hakkında nesnel ölçüler elde edilme imkanı olan sosyal olay ve olguların oluş tarzlarının ve neden-sonuç ilişkilerinin belirlenmesidir. Sosyal bilimler alanında yapılan çeşitli araştırma ve incelemeler sonucunda elde edilen bilgiler, bir taraftan insani ve sosyal faaliyetlerin belirsizliklerini aydınlatırken, diğer taraftan da yaşanan hayatın sorunlarının çözülmesi ile hayatın daha güçlü ve etkili olmasını sağlayacak uygun organizasyon süreçlerinin kurulup yürütülmesine imkan sağlamaktadır.

4-Bilgi, İktidarı; İktidar, Bilgiyi Tayin Eder

Bilgi ile iktidar ilişkisi, sürekli bir etkileşim halinde olmuştur. Aslında, bilgi insanların sahip olduğu sınırlı enerji ve üretim kapasitesini daha fazla arttırmakla bir anlamda güç ve iktidar birikiminde etkili rol oynamaktadır. Öte yandan, mevcut iktidar ve gücün bir kısmı da daha fazla enerji ve üretim imkanı yaratacak bilgi üretiminde kullanılmaktadır. Ancak, tarihsel süreç içerisinde, bilgi-iktidar ilişkileri karşılıklı etkileşim içerisinde bulunmakla birlikte, çoğunlukla bilginin güç ve iktidar yaratmadaki itici güç olma niteliği daha baskın olmuştur. Bu bağlamda, insanlık tarihinde, hem tabiat üzerindeki etkilerin, hem de insan toplulukları üzerindeki etkilerin sürdürülmesi, “bilgi” ögesinin kullanımıyla gerçekleşmiştir. İnsanlık tarihinin, insanların gözlem ve deneme-yanılma yoluyla ürettikleri bilgileri kullanmak suretiyle yarattıkları hayat biçimi, avcılık ve toplayıcılık aşamasından ziraat faaliyetlerine geçerek yerleşik hayata geçme devridir. Ziraat ve hayvan yetiştirme bilimin katkısıyla gerçekleştirilmiş ilk büyük geçişi temsil etmektedir. Ziraat ve yerleşik hayatla birlikte topluluklar, artık beslenme konusunda daha güvenli olmaya ve hatta ihtiyaçtan daha fazla gıda maddesi yetiştirmeye yönelmişlerdir. Bu durumda, fazla gıda imkanlarının bilgi faaliyetlerine tahsis edilmesi mümkün olmuş; mevcut kaynakların büyük bir kısmı gibi topluluğun daha geniş bir kesimi de, tecrübe kazanma, bilgi edinme ve yayma işine katılabiliştir (Boulding, 1980, 12). Gıda ve beslenme maddelerinin fazladan üretilerek depolanma ve saklanma imkanının artırılması, el zanaatları ve ev imalatı ile ilgili üretim süreçlerini hayata

katmaya başlamış; böylece bilgi akışındaki hızlanma ile gelişen ve genişleyen üretim güçleri sayesinde topluluğun enerji ve güç birikiminde önemli artışlar ortaya çıkmıştır.

İnsanlığın, tarihi süreç içerisinde hem doğa olayları, hem de sosyal olaylar üzerindeki belirsizliklerle mücadele etme uğraşının sonucunda ortaya çıkan bilgilerle, insanların teknolojik güç ile organizasyon gücünü birleştirmek suretiyle kendi kapasitelerini aşan daha büyük enerji ve güç yarattıkları görülmektedir. Bu çerçevede, bilimsel zihniyet ile elde edilmiş olan bilgi malzemelerini kullanmayı önceleyen ve bütün bunları yaşadığı hayata katan toplumlar, böyle olmayan toplumlardan daha güçlü ve egemen bir hayata sahiptirler. Bu anlamda, toplumlar arası güç farklılığının görünür bütün yönlerinin arkasında gerçekte o alanlara dair teknolojinin ve sosyal organizasyonların yaratıcısı bilgi üstünlüğü ve iktidarı vardır. Bilim teknolojiyi; teknoloji, ekonomik gelişmeyi; teknolojik ve ekonomik gelişme, askeri gücü; ekonomik ve askeri güç, siyasi gücü tayin etmektedir (Özakpınar, 1997, 80). Gerçekte, toplumlar arası ilişkilerdeki gelişme ve ilerleme boyutları, o alanlardan başlayarak, hayatın diğer yanlarına doğru yayılan bir güç ve iktidar dalgalanmasına ortam hazırlamaktadır. Bu anlamda, sosyal bilimler içerisinde ayrı bir disiplin olan yönetim ve organizasyon alanında da kullanılan bilimsel bilgiler topluluğunun oluşturduğu teori ve yaklaşımlar da, çok büyük bir güç ve iktidar birikimine neden olmaktadır. Bu bağlamda, insanların bir kısmının, diğer insanlar üzerindeki yönetme inisiyatifi ve kapasitenin oluşumunda, yönetime ve yönetilen gruba dair bilgilerin çok önemli bir yeri vardır. Çünkü, insanın asli görevlerinden biri de, bir şekilde yönetme sorumluluğu altında bulunan diğer insanları, onlar için akıl ve bilgi yoluyla en elverişli olanları tercih edip, bunlara aykırı düşünceleri sakınmak suretiyle yönetmektir (El-Matüridi, 2005, 14). Yönetici olma yeteneğinin varlığına ilave olarak bu yeteneğin, olması gerektiği gibi yürütülmesi, büyük ölçüde “yönetici bilgi” gücüyle donanmış olmaya bağlıdır.

5-Bilgi-İktidar Ekseninde Din-Bilim İlişkileri

Bilgi-iktidar ilişkisi, her zaman denge halinde olmamıştır. Bütün güç kaynaklarının (mesela; inancın, paranın, sanatın v.b) kötüye kullanımı gibi, bilginin gücü de, belirli bir sınıf ve zümrenin çıkarlarını “ötekilerin” aleyhine olacak şekilde bir tahakküm aracı olarak kullanılabilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde, bilgi-iktidar ilişkilerinin, karşılıklı etkileşim yerine, “iktidarın bilgiye hükmetmesi” şeklindeki tersine bir ilişki, en fazla din-bilim arasındaki ilişkilerde kendini göstermiştir. Aslına bakılacak olursa, din hakkında gözlem yapma imkanı olmayan ancak insanların algıladıkları bazı belirsizlikleri giderme yollarından biridir. Din de bu anlamda,

insanların hangi durumda nasıl hareket etmesi gerektiği doğrultusunda insan davranışlarına yön veren bilgi kaynakları arasındadır. Bilimin, gözlenebilir, sayılabilir ve hakkında veri toplanabilir olay ve olgular üzerinden, belirli araştırma yöntem ve teknikleriyle elde ettiği bilgiler de, nihayetinde insanların hangi durumda nasıl hareket edeceklerine dair bir davranış belirleyici kaynaktır. Bu durumda, insanların algıladıkları çeşitli belirsizlik durumları karşısında, dinin açıklamaya çalıştığı saha ile bilimin aydınlatmaya çalıştığı saha birbiriyle normal şartlarda çakışmaz. Bunlar, diğer bilgi kaynakları (felsefe, sanat, ahlak, gündelik v.b.) gibi, her biri insanların karşılaştıkları farklı belirsizliklere cevap vermeye çalışan ve yaşanan hayatta çoğunlukla birbirini tamamlayan bilme araçlarıdır. Böyle olunca da, din, insanların, yaşadıkları hayatta bir şekilde varlığını algılamış oldukları, ancak gözlenemeyen, sayılamayan ve hakkında somut veriler toplama imkanı olmayan belirsizlik durumlarını giderecek sınırlar içerisinde bir bilgi kaynağı olursa, (yani bilimin sahasına girmezse) bu hususta herhangi bir sorun çıkmayabilir. Oysa, bazen dinin kendi öğretisinden, bazen din adamlarının ve mensuplarının iktidar anlayışları nedeniyle dinin pratiğinden kaynaklanan bir kısım müdahaleler, din ile bilimin arasındaki sınırları zorlamaktadır. Din-bilim çatışmaları şeklinde, hem tarihte hem de günümüzde var olan böyle bir olgunun, en çarpıcı örneği Ortaçağdaki Hristiyanlık ile bilim arasındaki zıtlamadır. Ortaçağın Batı dünyasında, din-bilim ilişkilerinde, öncelikle güçlü ve eskiye dayanan işlenmiş bir Grek ve Roma kültürlerinin Hristiyanlık inancı üzerindeki etkileyici özelliğinden söz etmek gerekir. Buna göre, Grek ve Roma'nın kozmolojisinden Hristiyan kültürüne intikal eden "dünyanın aşağılanması", "yer merkezci ile düal kozmoloji" şeklindeki evren tasarımı, Hristiyanlık inancının öğretisine ve pratiğine, bu evren içerisindeki dünyaya, maddeye, maddi olana bir düşüklük izafe etme ve varlıklar hiyerarşisinde ontolojik olarak bir ikincillik atfetme alışkanlığını yerleştirmiştir (Hocaoğlu, 1995, 51-57). Böylece, din, kendi alanından çıkarak, hayatın bütün alanlarına hükmetmeye başlamıştır. Hristiyanlığın, önce öğretisinde, sonra da pratiğinde meydana gelen eksen kaymasının ana sebebi, büyük ölçüde din olgusunun, insanlar ve toplum üzerindeki egemenlik kurma potansiyelinin yüksek olmasıdır. Hristiyan inancının hâmilliğini üstlenen din adamları ve onların Ortaçağdaki güçlü örgüt ağı kilise, din üzerinden elde ettikleri gücü kullanmak suretiyle toplumun diğer güç kaynakları üzerinde de hakimiyet kurarak, buradan insanların topyekün yaşam biçimlerini belirleme konumuna gelmişlerdir. Kilise, elindeki güçlü inanç mekanizması aracılığıyla Ortaçağdaki Batı toplumlarının ekonomik kaynaklarını (mesela; büyük arazileri ve onların ürünlerini), sanat dünyasını, gündelik hayatı ve bilimsel faaliyetler kapsamındaki bütün etkinlikleri denetim altına alarak, bütün toplumsal süreçlerin ele geçirilmesi şeklinde bir tür totalizm yaratmıştır. Ortaçağ Batı dünyasında, kilise tarafından, dinin, varlık sebebinin ve ait olduğu uhrevi alanın dışına çıkartılarak, belirli bir ruhban sınıfın çıkarlarına

uygun olacak tarzda araçsallaştırılması, büyük ölçüde bilim, felsefe ve sanat gibi özgür aklın ve iradenin gerçekleştirdiği bütün zihinsel ve estetik etkinliklere büyük ölçüde ket vurmuştur. Böylece, Ortaçağın tipik zihin yapısı, insanın eşyaya, doğaya, insana ve kendine yabancılaşması ve özgün ve özgür bir hareket geliştirememesi olarak şekillenmiştir. Çünkü, kilise, inanan insanların, nasıl görmeleri ve işitmeleri gerektiğini, nasıl düşüneceklerini, neyi seveceklerini ve hatta neden nefret edeceklerini, dostun ve düşmanın kim olacağını ve hatta en mahrem ve gizli bilgilerin dahi kendilerine “itiraf” edilmesi konusunda insan ve toplum hayatının her yanını kuşatmıştır.

6-Bilgi-İktidar Ekseninde Bilimin Özgürleşmesi

Ortaçağın içine kapanık zihin yapısından ve bilginin üzerindeki tayin edici otoritelerin baskısından kurtularak, insan aklının yeniden özgürleşmesi, Batı tarihi içinde önemli bir aşamadır. Bu anlamda, Batılı tarihçiler, insan varlığını kavrayıştaki düşünce gelişimi ile insanların fiziki ve sosyal olaylara rasyonel bir açıklama yolu arama yolunun, Rönesans ile başlayıp, daha sonra da Reformasyon ve Aydınlanma Çağı ile hızlandığını ileri sürerler (Black, 1989, 21). Gerçekten, “Batı” yı, şimdiki zamanlardaki “gelişmiş” ve “egemen” bir küresel güç haline getiren tarihi oluşumda bu üç olgunun büyük bir payı vardır. Rönesans ve Reformasyon hakkında verilebilecek en özlü hüküm, bunların “Batıların” dünyaya yeniden açılan kapılarının olmasıdır. Rönesans ve Reformasyon süreçleri, özellikle Avrupa’nın insan-insan ve insan-eşya ilişkilerindeki Ortaçağın yerleştiği, “kendi içine kapanma” zihniyetinin kırılmasında, (Hocaoğlu,1995,98) bir “uyanış” ve “yeniden doğuş” süreci olarak, kendisinden sonra gelen ve dünyayı değiştirecek olan büyük çığırılara yol açmada önemli bir başlangıçtır. Onun asıl değeri, bizzat ürettikleri eserlerden çok, insan tasarımının ve ediminin, yalnızca kilise bağlamına indirgenmek yerine, insan aklının ve gönlünün özgür tercihlerine göre yapılabileceğinin öncülüğünü yapmasından kaynaklanmaktadır. Rönesans, insan aklının ve ufkunun sıkı sıkıya bağlandığı ve sınırlandırıldığı “tek tip otoriteden” kurtarılmasıyla değerli eserler verilebileceği hususunu somut bir şekilde kanıtlamıştır. Reformasyon olgusu da, Hristiyan inancının, özellikle Ortaçağ boyunca, din adamları ve bunlarla ittifak halindeki zümrenin çıkarlarına hizmet eden boyutlarına karşı geliştirilen bir protesto ve isyan hareketidir. Reform hareketi ile Ortaçağ Hristiyanlığının, bu dünya ile ilgili işlerde, özellikle de ekonomik faaliyetlerdeki, kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı öğelerinden ve geleneklerinden arındırılarak, Batılı insanların, yeniden “dünyevileşmesinin” önu açılmıştır. Ayrıca, Rönesans ve Reformasyon süreçlerinin tetiklediği sanatta, bilimde, dinde, ekonomide, siyaset ve idare gibi yaşanan hayatın birçok yönündeki

zincirleme değişimlerin akabinde, Aydınlanma Felsefesi ile bütün bu yaşanan süreçlerin felsefesi yapılmak suretiyle, mevcut gidişat geri dönülmeyecek şekilde kültürleştirilmiştir.

Avrupa’da Rönesans hareketlerinin yol açtığı en önemli uyanış, insanların kendi gözlemlerinin tazeliği ve düşüncelerinin ferahlığını yeniden keşfetmesidir. Leonardo da Vinci’nin çok yönlü kişiliğinde ve coşkusunda sembolleşmiş olan bu dönemle birlikte, insanlar doya doya gözlem yapmaya, kana kana düşünmeye başlamışlardır. Herhangi bir kısıtlama ve belirli bir düşünce kalıbı olmaksızın yapılan gözlemler, insanların muhakemesini harekete geçirirken, hayal güçlerini de alevlendirmeye başlamıştır (Özakpınar, 2002, 80). Böylece, hiçbir şeyin, görüldüğü gibi olmayıp, doğa ve canlılar alemi ile insan hayatında olup biten her şeyin arkasında “oluş tarzları” ile “birtakım” neden-sonuç ilişkilerinin olduğu birer birer ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu suretle bir “sanat objesi” olarak ele alınan doğa, aynı zamanda her yönüyle bir “bilim objesi” haline yeniden dönüşmüştür (Hocaoğlu, 1995, 113). Rönesans ruhu, insana, gerçeği öğrenme ve hayatına biçim vermede, kendi gözleminden, kendi düşüncesinden, kendi varsayımından ve deneyinden yararlanmanın heyecanını öğretmiştir. Böylece, Leonardo da Vinci’nin doğaya ve hayata bakışında sembolleşen yeni zihniyet, Kopernik, Kopler, Galile ve Newton gibi ünlü bilim insanlarının çalışmalarının öncülüğünde bilim zihniyetinin giderek yaygınlaşmasına imkan ve ortam hazırlamıştır (Özakpınar, 2002, 83).

Modern bilim zihniyeti, genel olarak iki aşamalıdır: Doğa ve insana, dair olayların ve olguların, öncelikle merak ve dikkatle gözlenmesi, bu gözlemden elde edilen verilerin toplanması, toplanabilen verilerden hareketle olayın nasıl meydana geldiğine dair açıklayıcı bir fikre varma birinci aşamadır. Modern bilimin ikinci aşaması ise akıl yürütme ile elde edilen açıklayıcı fikrin zorunlu mantıki sonucunu çıkararak o sonucu, araştırılmak istenen doğa ya da insana dair olaylar üzerinden test edilmesi yani deneye tabi tutulmasıdır. Bu çerçevede, modern bilimin birinci ayağı, daha çok Rönesans’ın başlangıcında oluştuysa , ikinci ayağı yani deney kısmı daha sonraki yaşanan modern bilimi destekleyici süreçler sayesinde Galile ile Newton arasındaki zaman diliminde şekillenmiştir (Özakpınar, 2002, 89). Modern bilim zihniyeti, belirli araştırma yöntem ve teknikleri kullanarak, doğanın ve sosyalin gerçekliğinin; anlama çabasını, hiçbir otorite ve zümrenin baskısı altında olmadan sürdürdüğü zaman dilimlerinde, insan hayatına çok önemli katkılar sağlamıştır. Modern bilim zihniyetinin doğa bilimleri kanadı, insanlara doğada hazır buldukları canlı ve cansız varlıkların iç yapılarını ve sistemlerini öğretmek suretiyle buradan elde edilen bilimsel bilgilerin birer malzeme olarak kullanılmasıyla insan hayatını kolaylaştırıcı “yapma cisimler” ile “cihazlar” yapma imkanı sunmuştur (Duralı, 1987; 26-27). Modern bilim

zihniyetinin ilk öncüsü Rönesans hareketinin zincirleme etkileriyle hayatın her alanına yansımaları sonucunda ortaya çıkan yeni anlayış ve süreçler Batılıların bütün dünya üzerindeki egemenliğini vurgulayan Yeni Çağ Medeniyetini ortaya çıkarmıştır. Modern bilim zihniyeti, özgür aklın öncülüğünde, gerçek otoritenin, gözlenen, açıklanan ve test edilen doğa ve sosyal olayların arkasında saklı olduğunu bulmuştur. Böylece, Batı Medeniyeti, dünyanın geri kalan kısmı üzerinde çok büyük bir enerji ve iktidar yaratmayı başarmıştır. Elbette, Batı Medeniyeti kapsamındaki toplumların, öteki toplumlar üzerinde yarattığı güç, yalnızca bilimle meydana getirilmiş bir güç değildir. Tarihsel sürecin karmaşık oluşumu içinde kimi toplumlar için dramatik sonuçlar da yaratan coğrafi keşifler yoluyla yeni ticaret yollarının ve hammadde kaynağı bölge ve ülkelerin ele geçirilmesi de önemli bir etkidir. Sömürgecilik ve bir tür yağmacılık yapılarak biriktirilen bu servetin, şehirlerde gelişen yeni bir girişimci sınıfın eline geçmesi gibi olguların, bilimsel bilgiler alanındaki arka arkaya gelen gelişmeler sonucunda ortaya çıkan “buhar makinası” ve otomatik dokuma tezgahı gibi icatlarla birleşmesi, sanayi ihtilalinin doğuşuna imkan hazırlamıştır (Özakpınar, 1997, 110). Bu durum, bir anlamda, insanlığın, zirai hayata geçişinden sonraki en anlamlı dönüşümü temsil eder ki, bu geçişin de yan faktörler yanında asli belirleyici faktörü hiç şüphesiz bilginin itici gücüdür. Başka bir deyişle bilgi bu çağdan sonra da, önceki dönemlerinkine göre çok daha fazla güç ve iktidar yaratma işlevini sürdürmüştür.

7-Bilgi-İktidar İlişkileri Açısından Kapitalizm

Tarihsel süreç içerisinde, doğanın ve sosyal gerçeğe dair açılımlara ve açıklamalara çeşitli sınırlamalar ve müdahaleler getiren çeşitli otorite ve iktidar kaynaklarının, bilim ve akıl üzerindeki denetimlerinin kaldırılması anlamında “modernleşme” bilimin hızlanmasına ve yaygınlaşmasına çok büyük katkılar sağlamıştır. Yine, “modernleşme”, bir taraftan bilimsel araştırma yapılabilir alanları olabildiğince genişletirken, bir taraftan da insan zihninin algılayıp merak ettiği her derinliği ve belirsizliği açıklama konusunda bilimsel faaliyetler için gerekli şartları ve araçları sağlama konusunda-en azından Batı toplumlarında-büyük çabalar göstermiştir. Buna bağlı olarak, 19.y.y. itibarıyla geniş kapsamlı bilimsel faaliyetler yüzünden, hem doğa bilimleri, hem de sosyal bilim alanlarında adeta bilimsel patlamalar yaşanmış ve hatta bilim sınıflamasında genel kategoriler, kendi içerisinde çok küçük uzmanlık alanlarına bölünmüştür. Yeni Çağ medeniyetinin “alamet-i farikası” olan bilimsel araştırma ve incelemelerdeki uzmanlaşmanın giderek hızlanmasıyla, bu konularda yapılan çalışmaların ve sürecin ürünleri olan bilimsel bilgiler hem miktar olarak çoğalmış hem de kullanılabilirlik derecelerinde önemli ilerlemelerin yolu açılmıştır.

Batılı modernleşme ve yeniçağ medeniyetinin ortaya koyduğu bilimsel bilgi zenginliği ile ekonomik faaliyetlerin giderek “akılcılaştırılması” süreci yaşanmaya başlamıştır. Akılcılaştırma, bilim zihniyetinin temel araçlarından biri olarak modernleşmenin olmazsa olmaz niteliğinde bir ögesidir. Ekonomik faaliyetlerdeki akılcılaştırma işlemlerinin tümü, ekonomi üzerinde önemli ölçüde üretkenliğe ve kâr artışına yol açmıştır. Bu çerçevede, modernleşmenin akılcılaştırma işlemleri piyasa ekonomisi aracılığıyla “kapitalizm biçimine yansiyarak iktisadi alanda da egemen olmuştur” (Touraine, 2002, 39).

Kapitalizm, başta üretim ve yönetim süreçleri olmak üzere, bütün iktisadi faaliyetlerin bilgi süreçlerinden yoğun şekilde yararlanılmasının sonucunda büyük bir atılım yapmıştır. Ancak, modernlikle en güçlü bir şekilde örtüşen bilimsel faaliyetlerin yarattığı akılcı toplumda akıl, yalnız salt anlamda bilimsel bilgiyi yönetmekle kalmaz, ekonominin, nesnelerin ve insanların yönetimini de elinde tutmaya çalışan bir yaklaşım sergiler (Touraine, 2002, 24). Görünüşte, yüksek verim sağlamaya yönelik üretim araçları ile üreten insan gücüne sahip olmak imkanı ve fırsatı, bir şekilde ya da her ne yoldan olursa olsun, sermaye birikimini temin edebilmiş herkese açıktır. Sermaye birikimi ile kâr haddini rakiplerine göre daha fazla yükseltebilenler, giderek bunu gerçekleştirmeyenleri, onların gerçekleri ne olursa olsun, saf dışı ederler ve oyun içinde sadece kendileri kalırlar. Böylece, tekelci sermayenin ortaya çıktığı görülür (Duralı, 2003, 109). Bu çerçevede, bilimsel araştırma ve incelemelerin sonucunda elde edilen bilimsel bulguların ekonomik faaliyetler alanında uygulanması ile sadece teknolojik ilerlemeler, üretim ve yönetim süreçlerinin iyileştirilmesi, pazar ve reklam faaliyetlerinin etkinleştirilmesi gibi olumlu sonuçlar yaratılıyor olmayıp, bunlardaki kazancı ve kârın artışı ile birlikte, işverenin sermaye yapısı da daha fazla güçlenmiş olmaktadır.

Bilimsel bilgilerin çalışma hayatına kullanılıyor olmasının yarattığı etkinlik ve verimlilik, bir taraftan üretim güçlerinin iktidarını artırırken, diğer yandan da sermayeye bağlı yönetim mekanizmasının örgüt içerisindeki konumunu daha fazla tahkim etmektedir. Bilimsel bilginin yarattığı iktidar dalgasından en fazla yararlananlar arasında ekonomik faaliyetleri yürüten şirket ve organizasyonlar olduğu gibi, bundan sonra bilimin nimetlerinden yararlanan ikinci önemli aktör, 19.y.y. başlarından itibaren giderek büyüyen ve güçlenen ekonomik iktidar öbeklerinin hakimiyeti altına, hiç olmazsa denetimi altına giren merkezi devletlerdir. Geniş toplumsal kesimlere karşı görünüşte yapılmıyor olarak gösterilse de, şirketlere ve ekonomik organizasyonlara yönelik, asayiş ve güvenlik başta olmak üzere, idari, mali, eğitim, öğretim faaliyetlerine dair ihtiyaçlarının büyük bir kısmı merkezi devlet tarafından üstlenilmiştir. Başta

İngiltere, Felemenk ve ABD gibi büyük şirketlere sahip ülkeler, dünya üzerindeki küresel sömürge imparatorluklarını, kendi şirketlerini merkezi devletin iktisadi, siyasi ve askeri organizasyonlarının sonucunda kurmuşlardır (Duralı, 2003, 101).

Bilimsel bilginin, pratikten teoriye; teoriden pratiğe katkı sağlama şeklindeki helezonik gelişme modeli sonucunda, her çağda itici bir güç olup, kendinden önceki döneme göre daha büyük bir iktidar yarattığı bilinmektedir. Ancak, bilimin yol açtığı güç ve iktidar konusunda, 19.y.y. dan sonra başlayan sosyal bilimlerdeki bilimsel gelişmelerin yarattığı katkının miktarı ve derecesinin de, önceki zaman dilimlerine göre giderek artan bir eğilime sahip olduğu apaçık görülmektedir. Doğa bilimlerindeki artışların pratiğe uygulanmasıyla teknolojik gelişme büyük bir ivme kazanırken, teknolojik gelişme ve destekleyici faktörlerle birlikte, ekonomik faaliyetlerde de çok büyük bir kâr ve sermaye artışı ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, 19.y.y. itibarıyla sosyal bilimlerdeki gelişmenin ortaya çıkardığı bilimsel bilginin pratiğe uygulanması sonucunda, başta devlet olmak üzere, ekonomik kaynakların işleticisi şirketlerin yönetim ve organizasyonlarında dev adımlar atılmaya başlanmıştır. Bilimsel faaliyetlerin gelişiminin yarattığı katma değerden, bütün toplumsal sınıflar ile her çeşit toplum, piyasa ekonomisi imkanlarının ölçüsünde yararlanıyor olmakla birlikte, gerçekte bilimsel araştırmaların sonuçlarından en fazla sermaye sınıfı ve sermaye sınıfına dayanan toplumlar ile her tür yönetici sınıf yararlanmışlardır. Bu anlamda, “**bilgi çağı**” ve “**bilgi toplumunun**” güç ve iktidar merkezi, büyük ölçüde “bilgi yöneticisi” “şirket” ve “devlet” ittifakıdır. Bu ittifakın temsil ettiği güç ve iktidarın toplumsal süreçler üzerindeki etkileri, hangi rejim olursa olsun giderek yoğunlaşmaktadır. Kapitalizm ile ittifak halinde gelişen devlet aygıtı, devlet başkanlığı, hükümet ve yürütme erkinin aracı olan iradeyi, silahlı kuvvetleri, adaleti, mahkemeleri ve eğitim-öğretim süreçleri gibi birimleri ile çoğunlukla egemen sınıfın çıkarlarını ve iradesini temsil etmektedir (Althusser, 2003, 136). Bilimin kazandırdığı teknolojinin imkanlarıyla oluşan yeni güç ittifakından sermaye sınıfının ve onların şirketleri, toplumsal süreçlerin temel eğitim ve iletişim kanallarını denetim altına alırken; devlet ise büyük bir askeri güç ve organizasyon ile çeşitli eğitim ve öğretim faaliyetleri üzerinde bu güç dalgasının etkilerini bir şekilde yansıtmaktadır. Çünkü, kapitalizmin bilim yoluyla elde ettiği kazancın, kendi ekonomik değerinden çok daha fazla mali, idari, siyasi ve kültürel bir güce dönüşmesi ancak devlet ile özdeşleşmesiyle mümkün olmaktadır (Braudel, 1991, 66).

8-Kapitalist İdeolojinin Yarattığı İktidarın Bilim Üzerindeki Etkileri

Bilimin yarattığı araçlardan yararlanmak suretiyle her iktidarın, kendi gücünü tahkim etme ve pekiştirme imkanı vardır.Tarihsel süreç içerisinde, çeşitli iktidar mensupları ile egemen sınıflar, kendi çıkar ve egemenliklerini sürdürmede bilimi bir araç olarak kullanmışlar ve bilimsel faaliyet sonuçlarını kendi lehlerine olmak üzere istismar etmişlerdir. Ayrıca, bilimin özgün ve özgür çalışmalarla gerçekleşen bir süreç olmasına rağmen, hem tarihte hem de günümüzde bir takım inanç grupları ve çeşitli totaliter sistemler (faşizm, nazizm, kominizm, ve teokrasi gibi) insanların ve toplulukların özgünlük ve özgürlüğünü kısıtlayıp, denetim altına alma yoluyla kendi ideolojilerini yayma ve yerleştirme amacını gütmektedirler. Dolayısıyla da bu amaçların gerçekleşmesinde bir araç veya amaçlarının gerçekleşmemesinde bir engelleyici olarak gördükleri bilim insanları üzerinde çok ciddi baskı ve zorlamalara başvurmaktadırlar. Ancak, kapitalizmin bilimle ilişkisi, önceki ve sonraki zamanların yer yer gözükken bilim istismarlarına göre, çok daha geniş kapsamlı ve karmaşık bir durum arz etmektedir.

Kapitalizmin, özellikle “küreselleşme” adı verilen bir boyuta ulaşmasında, objektif bilimsel faaliyet sonuçlarından etkili ve başarılı bir şekilde yararlanıyor olmasının yanında, bu ölçekte bir etkinliğe ulaşmasında bir kısım “bilimsel faaliyetleri” kendi ideolojik ilke ve hedeflerinin gerçekleşmesinde birer “ideolojik aygıt” gibi kullanmasının da önemli bir payı olduğu görülmektedir. Kapitalizmin ideolojik hedeflerine ulaşmasında, bilimsel bulgular yanında bir kısım sosyal bilim disiplinlerinin yanılsatıcı ve büyüleyici manipilasyonları da çok etkili rol oynamıştır. Bu manada, Anthony Giddens, temelinde “akılcılaştırmacı” ve “dünyevileştirmeci” Pozitivist bilim anlayışı olan modernliğin, sanayicilik, kapitalizm, savaşın endüstrileştirilmesi ve yaşanan hayatın tüm yönlerinin denetimi şeklinde dört önemli boyuttan meydana geldiğini iddia etmektedir. Ayrıca, böyle bir modernlik anlayışının, bütün dünyayı dünyasal bir askeri düzene götürdüğünü ifade ederek, bütün bu oluşumların da denetim sistemlerini merkezileştiren zengin ülkelerin devletlerinin yardımıyla sürekli bir küreselleşmeye yol açmakta olduğunu eklemektedir (Touraine, 2002, 44). Kuşatıcı, akıllaştırıcı ve modernleştirici süreçler, önünde sonunda, gücü ve iktidarı denetiminde tutan kapitalist seçkinlerin, ticaret ve işletmelerin örgütlenmesi ve sömürgecilik yoluyla dünyanın geri kalanı üzerinde büyük bir egemenlik tesis etmelerini kışkırtmaktadır (Touraine, 2002, 45). Modernliğin, genellikle kapitalizmin himayesindeki pozitivist bilim yaklaşımına dair araştırma yöntem ve tekniklerine dayalı olarak elde ettiği bilimsel bilgiler, esas itibarıyla” bilinmeyen bilmek ve tanımak” amacının dışında, güçlü ve egemen sınıf ve toplumların, diğer sınıf ve toplumlar üzerindeki tahakküm aracına dönüşmektedir.

Kapitalizmin, bilimsel faaliyetlerin sonuçlarından objektif olarak yararlanarak büyük bir ekonomik iktidar yaratmasına karşılık, “her iktidar kendi bilgisini üretir” (Altun, 2005, 2) mantıksal çıkarımından hareketle bu iktidarın kendini yaratan “bilimi de” birer iktidar aracı olarak kullanmaya başladığı, 20.y.y. boyunca bilimsel buluşlar ile savaşlar arasındaki ilişkilere bakılarak açık bir şekilde görülebilir. Bilimsel faaliyetlerin, özellikle Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemlerde artan bir eğilimle kapitalist sistemin himayesine ve yönlendirmesine doğru yöneldiği görülmektedir. 19.y.y.ın Avrupa merkezli klasik dönemdeki ilerlemeci düşünce sistemi yalnızca Batı’nın mevcut gelişmişliğini sorun ediyor, Batı dışı toplumlar açısından mevcut statülerinin dışında başka bir rol öngörmüyordu. Oysa, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapitalizmin merkez üssünün Amerika Birleşik Devletleri’ne kaymasıyla birlikte, Batı dışı toplumların da mevcut sömürge statülerinin daha bağımlı bir hale getirilmesi maksadına uygun olarak onların da geliştirilebileceği yönünde iddialı tezler ortaya atıldı. Bu çerçevede, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı dışı dünyanın, ABD merkezli Batı’ya eklemenecek tarzda geliştirilmesine dair “bilgi üretimine” hız kazandırıldı. Savaş sonrasında, her yönüyle Amerikan merkezli Batı çıkarları etrafında örgütlenen uluslar arası kuruluşların, görünürdeki hedefleri ne olursa olsun, gerçek ve gizli niyetleri az gelişmiş toplumların “geliştirilmesi” probleminde dair yoğun çaba göstermeleridir. Savaş sonrasında, Batı sosyal bilimlerinde içinde az gelişmiş toplumlarla ilgili sorunsalın büyük bir yere sahip olmasının asıl nedeni de bunlar için üretilen “bilimsel bilgiler” yoluyla onların uygun sömürgeler hâline getirilmesi niyetiydi. Böylece, sosyal bilimler alanında, modern bilgi üretiminde klasikleşmiş bir tarz olan disiplinler uzmanlaşmaya ek olarak, disiplinler arası yaklaşım ile “bölgesel araştırmalar” şeklinde yeni çalışma alanları ortaya çıkmıştır (Altun, 2005, 42-44). “Bölgesel araştırmalar”, aslında, kapitalizmin himayesinde, “bilginin” siyasileşmesi ve ideolojik bir tarza bürünmesinde önemli bir aşamaya geldiğini göstermektedir. Bölge araştırmalarının kökenindeki siyasi motivasyon çok açıktır: ABD, kazandığı dünya çapındaki yeni ideolojik rol bağlamında özellikle ABD çıkarları bakımından etkili olabilme potansiyeline sahip olan farklı bölgelerin, güncel gerçekleri hakkında bilgiye ve uzmana daha fazla ihtiyaç duymuştur (Gülbankian Komisyonu, 1998, 40).

Kapitalist ideoloji ile bilimsel faaliyetler arasındaki sınırların giderek aradan kalkmasıyla özellikle ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel süreçler ile ilgili bilimsel disiplinlerde bilimin olmazsa olmaz şartlarından biri olan objektiflik kriterinde çok büyük sapmalar meydana gelmeye başlamıştır. Modern bilimin özünde, objektiflik ilkesi vardır ve bu ilke gereği tek tek bilim insanları bakımından kişisel inanç ile ideolojik tercih ve eğilimlerinin reddedilmesi söz konusudur. Ancak, kapitalizmin bilimsel faaliyetlerle aşırı içli-dışlı olması, hatta bilimin

kapitalizme “iç güveysi” olması, bilimin giderek ideolojikleşmesi sonucunu yaratmıştır. Bu bağlamda, günümüzde bilim öylesine standartlaşmış ve tek tip ölçülere indirgenmiştir ki, bilim insanlarına düşen sadece onları onaylamak ve uygulamak zorunda kalmaktır (Kutluer, 1985, 27). Kapitalizm ile bilgi arasındaki geleneksel bilgi-iktidar ilişkilerinin dayandığı karşılıklı etkileşimin, aşırı güç farklılığından dolayı bilimin, kapitalizmin bir aracı durumuna doğru indirgenmesinde en etkili olan nedenlerden birisi, bilimsel araştırmalar ve incelemeler ile ekonomik temelli projelerin büyük miktarda paralarla fonlanması durumudur. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Amerikan merkezli Batı’nın sahip olduğu dev şirketlerin teknoloji, üretim ve yönetim süreçleri, pazar ve ürüne yönelik yenilik politikaları için harcadıkları büyük fonlar ile zengin ülkelerin ulus devlet stratejilerinin büyük ölçüde askeri organizasyonlara dayalı olmasından kaynaklanan Ar-Ge çalışmaları yüzünden, “bilgi” ile “kapital” birbiri ile daha fazla özdeşleşmeye başlamıştır (King, 2004, 91-94).

9-Yönetim ve Organizasyon Süreçlerinin İdeolojiye Alet Edilmesi

Ekonomik faaliyetlerin uygulamaya en yakın boyutları, tedarik, üretim ve pazarlama, muhasebe ve finansman, yönetim ve organizasyon süreçlerine dair işletmecilik pratikleridir. Bunlar içerisinde de hem işletme içi süreçler ile hem de çevresel sistemlerle yakından haberdar olup ilgilenmeyi gerektiren yönetim ve organizasyon faaliyetleri ayrı bir öneme sahiptir. Yeniçağ’ın sanayileşme devriminden itibaren, insanlık tarihine eklenen en önemli süreçlerin başında “işletmelerin” sevk ve idaresi gelmektedir.

Sanayileşme öncülüğünün Kıta Avrupa’sında olduğu ve bu öncülüğün 19.y.y. sonu itibarıyla Kuzey Amerika’ya geçtiği yıllarda, yönetim ve organizasyon alanında yapılan bilimsel çalışmaların odağında, çoğunlukla iş ve çalışma hayatının bizzat içinde bulunan yani “eli taşın altında olan” uygulayıcı-teorisyenlerin olması, bu bilim alanının klasik çağının temel karakterini oluşturur. Klasik yönetim ve organizasyon teorisini oluşturan bilgi birikiminin esas kaynağı, endüstriyel hayatta yeni karşılanan sorunlara çözüm bulma çabalarının sonucunda, gözlem ya da deneme yoluyla elde edilmiş pratik bulgulardır. Bu çerçevede, klasik çağın en fazla ilgilendiği ve çözmeye çalıştığı sorunların başında da, etkinlik ve verimlilik konusu gelmektedir. Ayrıca, klasik yönetim ve organizasyon teorilerinin ikincil önemli sorunu, çoğunlukla kendi başlarına buyruk olarak yaşamış ve çalışmış olan çok sayıda insanın, belirli bir düzen ve uyum içerisinde işletmenin hedefleri doğrultusunda canla başla çalışmaya razı olmalarının sağlanması hususudur.

Modern bilimin temel kavramı olan “akılcılaştırma” ve yapılan her insani eylemin akla ve tecrübeye dayandırılması ilkesi, klasik yönetim ve organizasyon süreçlerine dair çalışmaların özünü oluşturmuştur. Weber (1864-1920) ve Henri Fayol (1841-1925) ile Kıta Avrupa’sında başlayan yönetim faaliyetlerinin “bilimselleştirilme” süreci ile ilgili çalışmalar 1900’lerin başlarından itibaren Kuzey Amerika’da F.Winslow Taylor’ın ve onun ardıllarından Henry Gantt, Frank ve Lillian Gilbert, Harrington Emerson gibi araştırmacılar tarafından devam ettirilmiştir (Koçel, 2005, 198). Sanayileşme öncesi dönemin sadece deneme-yanılma yöntemleriyle birer alışkanlık haline gelmiş olan iş yapma ve iş yaptırma geleneklerinin, yeni dönemin işletmecilik faaliyetlerini etkili ve verimli bir şekilde yönetememesi sonucunda, bir anlamda endüstrileşme düzeyi ve kapsamı ile ardışık olarak, yönetim ve organizasyon olayları ve süreçleri de bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmaların, öncelikle çalışma hayatının pratiklerinden elde edilen “gözlem” ve “verilerden” hareket eden açıklayıcı fikirlerin yine iş hayatında doğrudan sınanmasından çıkarılan mantıki ve deneysel çıkarımlardan meydana gelmesi, yönetim faaliyetlerinin modern bilimsel araştırma yöntemleriyle büyük ölçüde örtüşmesine neden olmuştur. Bu yüzden, klasik yönetim ve organizasyon teorileri, ana hatlarıyla iş yapmanın kendisini, iş görmeyi ve iş gördürmeyi, işyerinin düzenini ve disiplinini, çok sayıda insanın birbiriyle herhangi bir kargaşaya yol açmadan çalışabileceği bir düzenlemeyi mümkün kılacak bilgilerin, esas esin kaynağını iş hayatının içerisinde çıkarılmış ve bu çıkarımlarının sonucunda kuramlarını oluşturmuştur. Bu yaklaşımın, daha sonraki anlayışlara göre en belirgin farklılığı, yönetim ve organizasyon faaliyetlerinin her aşamasının, gerçek iş hayatının pratiğinden, bilimsel yöntem ve tekniklerle çıkarılmış olan “bilimsel bilgilere” dayandırılması yönünde işin, iş görmenin ve iş gördürmenin doğrudan doğruya kendilerine odaklanması durumudur. Bunun sonuçlarından, daha sonradan kapitalist ve işletme sahiplerinin daha çok yararlanması pragmatik bir sonuçtur. Burada önemli olan, klasik yönetim ve organizasyon teorisi kapsamındaki çalışmaların, öncelikle ve özellikle çalışma hayatı ile ilgili süreçleri ve eylemleri bilimselleştirmek çabalarıdır; Ayrıca, bütün bu çalışmalar, önceden planlanmış ve maksatlı bir şekilde kapitalistlerin çıkarlarını azamileştirici bir niyetle yapılmış da değildir. Ancak, bu bilimsel uygulamaların sonucunda ortaya çıkan üretimin ve verimliliğin artışı, maliyetlerin düşüşü, yönetim ve organizasyon süreçlerinin etkinliğinin yükselmesi, gibi olumlu sonuçların, yönetici ve kapitalist sınıf tarafından sadece kendilerinin yararlanacağı bir zemine çekilmesi onların ideolojik tercihlerinin sonucudur.

Sanayileşme olgusu ile ardışık bir şekilde ilerleyen yönetim ve organizasyon teorilerinden ikinci önemli dalgayı, Neo-klasik ya da Beşeri İlişkiler yaklaşımı temsil etmektedir. Klasik yaklaşımın

temel varsayımlarından bir kısmını test etme düşüncesiyle başlayan, Harvard Üniversitesinden F.Roethlisberger ve Elton Mayo önderliğindeki bir grup “akademisyenin” yürüttüğü Hawthorne Araştırmaları, bu yaklaşımın başlangıç çalışmaları olarak bilinmektedir (Koçel, 2005, 227). Bu kapsamda, meydana gelen değişime uyum sağlamayan çalışanların direnci ile ilgili sorunların giderilmesi amacıyla yapılan Harwood Araştırmaları da yine doğrudan çalışma hayatının içinde yapılan akademik nitelikli çalışmalar olarak dikkat çekmektedir (Dereli, 1976, 61). Buna karşılık, aynı yaklaşım içerisinde yer alan Douglar Mc Gregor, Rensis Likert, Chris Argrıs ve benzeri gibi yazarların yaptıkları çalışmaların (Koçel, 2005, 229-233), pratikten kısmen kopuk, daha çok teorik birer kavramsallaştırma çalışmaları oldukları anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım kapsamındaki araştırmaların yapılmasına neden teşkil eden sorunların başında, daha çok işgörenlerin çabasıyla yaratılmış olan katma değer, adaletli bir şekilde paylaşılmak yerine, büyük ölçüde işletme sahip ve yöneticileri tarafından sahiplenilmesi olgusunun, işgörenler üzerindeki hayâl kırıklıkları vardır. Bundan başka, bu yaklaşımın doğuşunda tarihsel olarak Birinci Dünya Savaşı sonrasında (özellikle ABD tarihinde çok büyük bir kırılma noktası olan 1929 krizinin akabinde) yaşanan yoğun ekonomik, sosyal, kültürel ve ahlaki bunalımlara karşı iş dünyasından çıkan tepkilerin yol açtığı aşırı duygusallığın, üretimdeki verimliliği düşürmüş olmasının da payı olmuştur.

Çalışma hayatındaki, istismara dayalı yönetim ilişkileri ile çeşitli krizlerin neden olduğu bunaltıların bir araya gelmesi, yönetim ve organizasyon faaliyetlerinin dayandığı “akılcılaştırmacı” tavırları gevşetmiştir. Böylece, mevcut çalışma düzeninin mağduru olan bütün çalışanlar, büyük bir duygusal boşluğun içerisine düşerek, çalışma hayatına karşı duygusal tepkiler geliştirmişlerdir. Yönetim ve organizasyon süreçlerinin asli aktörleri olan işgörenlerin sırasıyla işe, birbirlerine ve nihayet kendi kendilerine yabancılaşması, çalışma hayatının daha önceki dönemde bilimsel yöntemlerle sağlanmış düzenini bozmak suretiyle kapitalizmin “ilerleme” ve “gelişme” trendine büyük bir darbe vurma eğilimi göstermiştir. Bu çerçevede, davranışsal nitelikli bilimsel araştırmaların amacı da, işletmelerde çalışan insanların yaşadıkları “yabancılaşma” duygusunu gidererek, “ilerlemeci” kapitalizmin gelişme hızını tekrar yenilemek olmuştur. Bu defa ki araştırmaların amaçları arasında, bilimsel faaliyet sonucunda elde edilen bilgilerin kullanılması suretiyle, işgörenlerin bozulan psikolojilerini işletme sahipleri adına düzeltme niyeti vardır. Bu maksatla yapılan öneriler (mesela; demokratikleşme, katılımcılık, endüstriyel hümanizm v.b.), kısmen belirli bir uygulama imkanı bulmakla birlikte çoğunlukla sadece “sözde” kalmıştır. Davranışsal yaklaşımın yönetim ve organizasyon uygulamalarına dair araçları artırmış olmasına rağmen, en azından ortaya çıktığı zaman diliminde pek geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Hatta davranışsal yaklaşım kapsamında yapılan araştırmalar ve bunların

sonucunda ortaya atılan öneriler, işgörenlerin ve iş hayatının gerçek sorunlarını çözmekten çok, o zamanın sendikal örgütlenmelerini ve faaliyetlerini etkisiz hale getirmeye çalışan ideolojik birer manipülasyon oldukları gerekçesiyle eleştirilmiştir (Dereli, 1976, 84).

Yönetim ve organizasyon teorilerindeki üçüncü dalgayı “modern yönetim ve organizasyon teorisi” temsil etmektedir. Bu yaklaşımın temeli doğal ve sosyal bilimlerin müşterek kullandığı “sistem kavramı” ile çevresel şartların önemini vurgulamak üzere kullanılan “durumsallık” kavramları kapsamında yapılan analitik ve ampirik birçok araştırma sonuçlarından yola çıkılarak yönetim tecrübesinin bütün araçlarından yararlanma öngörülerine dayanmaktadır. Yine, bu yaklaşımın, önceki ilk teori grubu gibi, kendine özgü yönetim ve organizasyon araçları mevcut değildir. “Modern yaklaşım”, esas itibarıyla “klasik” ve “neo-klasik” yaklaşımlara ait yönetim ve organizasyon araçlarının her ikisini de “sistem” ve “durumsallık” kavramlarının araçsallığında kullanmayı ve bunlardan hareketle, özgün olmayan yeni “karma” modeller oluşturmayı ilke edinmiş bir anlayış olarak dikkat çekmektedir. “Modern yaklaşım” kapsamında yapılan bilimsel araştırmalar ve incelemeler, çoğunlukla hangi organizasyon sisteminde, hangi şartlar bağlamında, hangi yönetim araçlarının kullanılabileceğini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Aslında, “modern yaklaşımın” ortaya çıktığı tarih, sosyal bilimler alanındaki çalışmaların, özellikle ABD merkezli kapitalizm güdümünde yapılmaya başlandığı yılların hemen arkasına denk gelmektedir. Sosyal bilimlerin içerisinde alt bir dal olarak, yönetim ve organizasyon teorilerinin ve pratiklerinin, böyle bir ideolojik eğilimden etkilenmesinde şaşılacak bir şey yoktur. Bu çalışmalar sırasında, özellikle ABD merkezli sosyal bilimler içerisinde önemli bir yeri olan Talcot Parsons’ın yapısal-işlevselci bakış açısıyla ortaya koyduğu, “her sosyal sistemin birbirine bağımlı farklı unsurlardan meydana geldiği” şeklindeki paradigmanın (Altun, 2005, 76) yoğun kullanımı sonrasında yapılan işletme yönetimi ile ilgili araştırmalarda, yönetim ve organizasyon süreçlerine dair konularda aşırı bir parçalanma ve bölünme meydana getirilmiştir. Parsons’ın her sosyal yapının, işlevsel bakımından bir dizi alt-sistemden oluştuğu şeklindeki temel araştırma varsayımlarının en belirgin sonucu ise sosyal sistemlerin, mesela işletmelerin, bütünlüğünün çözümlenerek “farklılaşma” ve “parçalanma” sendromuna uğramalarında etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca, “modern yaklaşım” bakış açısıyla yapılan çok sayıda çalışmada esas alınan temel araştırma varsayımlarından biri olan “durumsallık” yaklaşımının, bilimsel faaliyetler bakımından bir anlamda yanılsatıcı etkilere sahip olan ikiyüzlülük “pragmatizmini” öne çıkardığı görülmektedir. Pragmatizmin ön plana çıkması, gerçekte “modernliğin” yaratıcısı olan “öznel akli” ve “akılcılaştırmayı” oldukça geriletmiştir. Bir defa bu yaklaşımın kavramsallaşmasında

kullanılan “modern” kavramı esas itibarıyla “modernite” kavramından kopuk bir anlamda kullanılmıştır. Öznel akıldan kopmaya başlayan “pragmatizm”, hatırlamaya ve derin düşünmeye vakti olmayan bir toplumun yaratılmasında büyük bir ayartıcılık rolü icra etmiştir (Horkheimer, 1990, 84). Bu çerçevede, genel olarak sosyal bilimlerin söylemlerinde hâkim unsur olan, ayrıca teorik olarak ve görünüşte, bütün insanlar için öngörülen adalet, özgürlük, eşitlik ve mutluluk gibi amaçlar, felsefe ve bilimde ele alındığı şekliyle uygulamaya geçirilememiştir (Bıçak, 2004, 82). Aynı şekilde, “modern” yönetim yaklaşımlarında söz edilen çalışma hayatındaki “demokratiklik”, “katılımcılık”, “çalışma şartlarının insanileştirilmesi” gibi kavramların da içi boşaltılarak, kapitalist zümrenin çıkarlarını korumak için ideolojileştirilmiş değerlere dönüştürülmüştür.

Kapitalizmin gölgesindeki “modern yaklaşımın”, yönetim ve organizasyon süreçlerine dair “sistem” ve “durumsallık” temelli analitik ve ampirik çalışmalarının sonucunda, bu faaliyetlerin maksadını aşan iki önemli durumla karşılaşmıştır. Bunlardan birincisi, bir taraftan bilimde giderek aşırı uzmanlaşmanın, diğer taraftan da “sistematik” çalışmaların sonucunda, bilimsel bilgilerin aşırı parçalanması, bu şekilde elde edilen bilgilerin, neredeyse gerçek iş hayatında kullanılamaz bir durum yaratmasıdır. Bu durum, çalışma hayatındaki bilimsel bilgi boşluğunun, zaten bir vakum gibi yöneticilerin karar verme süreçlerini yutmakta olan sermaye sahiplerinin ve yöneticilerin çıkarlarına dair öngörülerle doldurulmasına neden olmaktadır. İkincisi ise her düzeydeki insanların, özellikle yönetici sınıfın, “bilimin önemine” sözde bir bağlılık göstermelerine karşılık, pragmatik çıkarların ve hesapların çoğunlukla ön plana çıkarılmasıdır. Bilimin, çıkarlarla doğrudan örtüştüğü zaman daha kolay ve istekli savunulmasına karşılık, çıkarlarla çeliştiği zaman çoğunlukla sahte bir bağlılık görüntüsü verilmesi çok yaygın bir hâldir. Kapitalizmin baştan çıkarıcı iktidarı, bir taraftan bilimsel faaliyetlerin sonuçlarını ideolojikleştirmekte, diğer taraftan da gerçek bilimsel sonuçlar ile çalışma hayatı arasındaki bağların zayıflamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, yönetim ve organizasyon süreçlerine dair bazı kavramsallaştırmalar ve uygulamalar, bu bilim dalının, giderek kapitalizmin iktidarı ile ideolojikleşmeye dönüştüğü gerçeğini ortaya koymaktadır. Mesela; “entelektüel sermaye” (aslında, entelektüellik otoriter düzenlemelere başkaldırmaktır), **“beşeri sermaye” (aslında, insanlar sermayenin nesnesi değil öznesidirler)**, (HG-çok güzel) “insan kaynakları yönetimi” (aslında, insanlar kendileri kaynak değil, kaynak kullanıcı varlıklardır), sosyal sermaye (aslında, insanların birbirine güveni, dayanışması, yardımlaşması bir insanlık erdemidir) gibi kavramsallaştırmalar, açıkça göstermektedir ki modern ve özellikle post modern yaklaşımların, yönetim ve organizasyon süreçlerine dair araştırmalarındaki egemen bakış açısı ile, “bilimsellik” ve “objektiflik” görüntüsü altında, sonuçta çoğunlukla sermaye sahiplerinin yararlanacağı

düzenlemeleri ve modelleri savunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayıp günümüzde hızla devam etmekte olan “etkili iletişim” tekniklerine dair çalışma sonuçları, öyle anlaşılıyor ki sadece sosyal ilişkiler alanında kullanılmayıp, “bilimsel faaliyetlerin sonuçlarının” manipülasyonunda da sıklıkla kullanılmaktadır. Bundan başka, tanınmış bilim adamlarının, normal akademik çalışmalarıyla uğraşmak yerine, orduya katılmak suretiyle savaş yönlendiriciliği yapmaları, şirket ve mesleki kuruluşlar ile çeşitli bakanlıkların, yönetici personelin ve diğer karar alıcı otoritelerin “danışmanları” olarak ortaya çıkmaları (King ,2004, 78), bilgi-iktidar ilişkileri bakımından, gidişatın, otoritelerin lehine, ancak bilginin aleyhine işleyen bir ilişki olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca, bu ilişkinin bazen ters yönüne de tanık olunur: Bilimsel faaliyetlerden kaynaklanan bilimsel bilgilerin kullanımı ile elde edilmiş yönetim ve organizasyon modellerinin uygulanması gereken işletme yönetiminin en etkili karar merkezlerine, emekli siyasetçi ve bürokratların görevlendirilmesi (Habermas, 2001, 83) çalışma hayatının hep ileri sürüldüğü gibi “demokratikleşmesi” ve “katılımcılığı” yönünde bir eğilim katmaktan çok yönetim faaliyetlerinin giderek “iktidarın” etki altına girmesi ve fiilen otoriterleşmesi sonucunu doğurmaktadır.

10-Sonuç:Bilimin Yeniden Özgürleşmesi Gerekir

Bilim, gelmiş geçmiş bütün uygarlıklar üzerinden günümüze kadar, insan hayatına çok önemli katkılar yapmıştır. Diğer canlıların, sadece genetik yapılarına bağlı olarak yaşamaları, onların yaşam biçimlerinde yeni bir artı getirmemiştir. İnsanlar ise “bilgilenmeye” bağlı kültür süreçleri sayesinde, yeryüzünde görünmeye başladıkları zamandan bu zamana kadar çok ciddi bir birikim yaratmışlardır. Bu birikimin oluşumunda, birçok bilgi kaynağının (vahiy, bilim, inanç, sanat, felsefe, ahlak, gündelik-teknik bilgiler ile yararlanabilir popüler bilgiler v.b.g.) içerisinde en somut ve yaygın katkıyı sağlayan hiç şüphesiz bilim (-sel bilgi) dir. Bilimin, üretken ve yaratıcı nitelikteki kültürel ürünler ortaya koyması, kendi çalışma alanı içerisindeki doğruya ve gerçekliğe dayanmasına bağlıdır. Bir anlamda, bilimsel bilgi doğadaki ve sosyaldaki doğru ve gerçekliği tespit ettiği ölçüde insanların çoğunluğu için yararlanılabilir kültür yaratma potansiyeline sahip olmaktadır. Bilimin, belirli bir inancın, ideolojinin veya otoritenin güdümünde olması, bilimin özündeki “objektifliği” ortadan kaldırdığı gibi, böyle bir durum bilimin sonuçlarından insanların çoğunun yararlanabilme potansiyelini de azaltmaktadır. Ayrıca, tarihsel süreç içerisinde, görülmüştür ki belirli otoritelerin emrindeki bilimin yıkıcı ve tahripkâr yönü, iyileştirici ve yapıcı niteliklerinden daha fazla olmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde, bilimin objektifliği ve genelliğinin ortadan kaldırıldığı en belirgin zaman dilimi Ortaçağ olarak bilinmektedir. Bilimin, 16.y.y. dan itibaren “kilisenin” ve “ruhban sınıfın” tasallutundan kurtulması sonucunda yaşanan değişim dalgasının itici gücü büyük ölçüde bilimsel faaliyetlerde meydana gelen “bilgi” patlamasıdır. Bu anlamda, bilimsel faaliyetlerin getirileri ve katkılarıyla ortaya çıkan uygarlık gücünden, her toplum, her inanç grubu, her ideolojik akım, her sosyal sınıf, imkanları ve kapasiteleri ölçüsünde yararlanmışlardır. Ancak, bilimsel faaliyetlerle elde edilen teknolojik donanım ile sosyal organizasyon ve benzer yapılanmalardan en “kârlı” çıkan kesim, kapitalist çevreler ile çoğunlukla bu kesimin işbirlikçisi gibi hareket eden yönetici sınıf olmuştur. Hatta, kapitalizm, “bilimin” yarattığı gücü ve iktidarı kullanmak suretiyle sermaye sahipleri ve müttefikleri yönetici sınıfın çıkarlarını, “evrenselleşme” büyümesi altında “küreselleştirmeyi” bütün dünyaya dayatma eylemini sürdürmektedir. Kapitalizmin gücünü aşırı bir şekilde artırmasıyla birlikte, ne yazık ki iktisat (Demirci, 2004: 173-194), işletme ve yönetim bilim dalları, niyetleri ne kadar iyi olursa olsun- kapitalizmin gölgesinde kalmaya başlamıştır. Ayrıca, kapitalizm ile birlikte “küreselleştirme” sürecine katılan merkezi devletlerin aşırı müdahaleci tavırlarının etkisiyle toplumsal ve bireysel süreçleri inceleyen davranış bilimleri, psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve halkla ilişkiler gibi disiplinler de bu yöndeki ideolojik dalgaların etkisi altında kalmaktadır.

Bu çalışmanın izlediği analiz boyunca özellikle kapitalist ve yönetici sınıfın çıkarlarıyla yakından ilgili olan bilimsel faaliyetlerin, neredeyse bir zamanlar her tür bilim faaliyetleri ile bilgi kaynaklarının, kilisenin güdümünde olduğunu andırarak tarzda şimdiki zamanda da kapitalizmin ve yönetici sınıfın denetiminde yapılmaya çalışıldığı sonucu çıkmaktadır. Bu durum, bilimin “esasına” ve “özüne” aykırı bir durumdur. Bilimin, bilim olma “şeref” ve “haysiyeti” sonuçlarından, güçlü-zayıf, zengin-fakir ya da başkaca “bir ayırım” olmaksızın bütün insanlık için yararlanabilir ve kullanılabilir olmasıdır. Büyük ölçüde bütün dünyayı saran şiddet dalgasına karşı en önemli tedbirlerden biri de, her tür sorunun çözümünde “insanlık ülküsüne” dayalı bilimsel bilgileri kullanmaktır. Bu bağlamda, özellikle sosyal bilimlerin, başta kapitalizm olmak üzere her tür otorite ve iktidarın ayartıcı ya da baskıcı etkilerinden arındırılması bir zorunluluk olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Althusser, Lovis (2003)** : İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları (Çev. Alp Tümertekin) İthaki Yayınları: 180, 2003
- Altun, Fahrettin (2005)** : Modernleşme Kuramı, Eleştirel Bir Giriş, Küre Yayınları/ 19.Kitap, İst.
- Bıçak, Ayhan (2004)** : “Modern Devletin Oluşumu ve Sorunları” Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları, Sayı:5, İstanbul, ss.59-89
- Black, C.E (1989)** : Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri (Çev. M.Fatih Gümüş) Verso Yayıncılık,Ankara
- Boulding, Konneth (1980)** : Yirminci Asrın Manası (Çev. Erol Güngör), Ötüken Yayın No: 373, İstanbul
- Braudel, Fernand (1991)** : Maddi Medeniyet ve Kapitalizm (Çev. Mustafa Özel) Ağaç Yayıncılık: 9, İstanbul
- De Chardin, Teilhard (1990)** : İnsanın Tabiattaki Yeri, (Çev. Hüsrev Hatemi) İşaret Yayınları: 40, İstanbul
- Demirci, Berat (2004)** : “Mekanistik İktisadi Zihniyetin Eleştirisi”, Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları, Sayı: 6 İstanbul.
- Dereli, Toker (1976)** : Organizasyonlarda Davranış, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi No.371, İstanbul
- Duralı, Ş. Teoman (1987)** : Canlılar Sorununa Giriş, Biyoloji Felsefesiyle İlgili Araştırma, Remzi Kitabevi, Temel Dizi: 16, İstanbul
- Duralı, Ş. Teoman (1992)** : Biyoloji Felsefesi, Akçağ Yayınları.81, Ankara
- Duralı, Ş. Teoman (2003)** : Çağdaş Küresel Medeniyet, Anlamı/Gelişimi/Konumu, Dergah Yayınları, 2.Baskı, No:209, İstanbul
- El-Maturidi, Ebü Mansür (2005)** : Kitabü-l Tevhid Tercümesi, (Çev. Bekir Topaloğlu) TDV İSAM Yayınları.319, Ankara
- Gülbankian Komisyonu (2003)** : Sosyal Bilimleri Açın, Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor, Metis Yayınları, İstanbul
- Hocaoğlu, Durmuş (1995)** : Laisizm'den Milli Sekülesizm'e Laiklik Sorununu Fesefi Çözümlemesi, Selçuk Yayınları, Ankara
- Habermas, Jurgen (2001)** : “İdeoloji” Olarak Teknik ve Bilim, (Çev. Mustafa Tüzel) 4.Baskı, YKY Cogito: 8, İstanbul
- Horkheimer, Max (1990)** : Akıl Tutulması, (Çev. Orhan Koçak) Metis Yayınları, İstanbul
- King, Alexander (2004)** : “II. Dünya Savaşı'nın Sonundan Bu Yana Bilim ve Teknoloji” Bilim ve İktidar; Federico Mayor-Augusto Forti (Çev. Mehmet Küçük) TÜBİTAK PopülerBilim Kitaplığı: 48,12.Basım, Ankara, 55, 69, 105
- Koçel, Tamer (2005)** : İşletme Yöneticiliği, 10.Baskı, Arıkan Yayınevi, İstanbul
- Kutluer, İlhan (1985)** : Modern Bilimin Arkaplanı, İnsan Yayınları: 15, İstanbul
- Özakupınar, Yılmaz (1997)** : Batılılaşma Meselesi ve Mümtaz Turhan, Kubbealtı Neşriyatı: 50, İstanbul
- Özakupınar, Yılmaz (2002)** : İnsan Düşüncesinin Boyutları, Ötüken Yayın No: 520, İstanbul
- Özakupınar, Yılmaz (1997)** : Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi, Kubbealtı Neşriyatı: 51
- Touraine, Alain (2002)** : Modernliğin Eleştirisi (Çev. Hülya Tufan), YKY Cogito: 23, İstanbul